

פשרה, דין ויושר - תיאוריה ומעשה

פשרה

1. משנה, כתובות, פרק י, משנה ו

מי שהיה נשוי שתי נשים ומכר את שדהו וכתבה ראשונה ללוקח דין ודברים אין לי עמך השניה מוציאה מהלוקח וראשונה מן השניה והלוקח מן הראשונה וחוזרות חלילה עד שיעשו פשרה ביניהם וכן בעל חוב וכן אשה בעלת חוב:

2. תוספתא, סנהדרין, פרק א

הלכה ב

...וכשם שהדין בשלשה כך הפשרה בשלשה נגמר הדין אין רשאי לבצוע ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומי' כל המבצע הרי זה חוטא והמברך את המבצע הרי זה מנאץ לפני המקום על זה נאמר ובוצע ברך נאץ י"י אלא יקוב הדין את ההר שכן משה היה אומי' יקוב הדין את ההר אבל אהרן היה עושה שלום בין אדם לחבירו שני בשלום ובמישור הלך וגוי' ר' אליעז' בן יעקב אומי' מה תלי' לומר ובוצע ברך ניאץ י"י משלו משל למה הדבר דומה לאחד שגנב סאה של חיטין טחן ואפאן והפריש מהם חלה והאכיל לבניו היאך זה מברך אין זה מברך אלא מנאץ על זה נאמר ובוצע ברך ניאץ ה'.

הלכה ג

דבר אחר ובוצע ברך ניאץ י"י אילו אחי יוסף שהיו אומי' מה בצע כי נהרוג את אחינו. ר' יהושע בן קרחה אומי' מצוה לבצוע שני אמת ומשפט ושלוש שפטו בשעריכם והלא כל מקום שיש משפט אמת אין שלום וכל מקום שיש שלום אין משפט אמת ואיזהו משפט אמת שיש בו שלום הוי אומי' זה הביצוע וכן הוא אומר בדוד ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה וכל מקום שיש צדקה אין משפט אלא איזהו משפט שיש בו צדקה הוי אומי' זה הביצוע.

הלכה ו

ר' שמעון בן מנסיא אומי' פעמים יבצע אדם פעמים אל יבצע אדם כיצד שנים שבאו אצל אחד לדון עד שלא שמע את דבריהם ואם מששמע את דבריהם ואינו יודע להיכן הדין נוטה רשאי שיאמר להם צאו וביצעו אבל מששמע את דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה אינו רשאי שיאמר להם צאו וביצעו כגון דכתי' פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש עד שלא נתגלה הדין אתה רשאי לנוטשו משנתגלה הדין אין אתה רשאי לנוטשו.

הלכה ז

ר' יהודה בן לקיש היה אומי' שנים שבאו אצל אחד לדון אחד חזק ואחד רך עד שלא שמע את דבריהם ואם מששמע את דבריהם ואינו יודע להיכן הדין נוטה רשאי שיאמר להם איני ניזקק לכם שמה יתחייב הרך ונמצא החזק רודפו אבל מששמע את דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה אינו רשאי שיאמר להם איני ניזקק לכם שני לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא.

3. בבלי, סנהדרין, וע"ב

היכי דמי גמר דין? אמר רב יהודה אמר רב: איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי. נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע.

4. בבלי, סנהדרין, לב ע"ב

...כדתניא: צדק צדק תרדף - אחד לדון ואחד לפשרה. כיצד? שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זה בזה, אם עוברות שתיהן - שתיהן טובעות, בזה אחר זה - שתיהן עוברות. וכן שני גמלים שהיו עולים במעלות בית חורון ופגעו זה בזה, אם עלו שניהן - שניהן נופלין, בזה אחר זה - שניהן עולין. הא כיצד? טעונה ושאינה טעונה - תידחה שאינה טעונה מפני טעונה. קרובה ושאינה קרובה - תידחה קרובה מפני שאינה קרובה. היו שתיהן קרובות, שתיהן רחוקות - הטל פשרה ביניהן, ומעלות שכר זו לזו.

5. ירושלמי, סנהדרין, פרק א, הלכה ג

רבי יוסי בר חלפתא אתון תרין בר נש מידון קומוי אמר ליה על מנת שתדיננו דין תורה אמר לון אני איני יודע דין תורה אלא היודע מחשבות יפרע מאותן האנשים מקבלין עליכון מה דנא אמר לכון. רבי עקיבה כד הוה בר נש אזל בעי מידון קומיה הוה אמר ליה הווי יודעין לפני מי אתם עומדין לפני מי שאמר והיה העולם שנאמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני יי ולא לפני

עקיבה בן יוסף תני קודם לארבעים שנה עד שלא חרב הבית ניטלו דיני נפשות ובימי שמעון בן שטח ניטלו דיני ממונות אמ' ר"ש בן יוחי בריך רחמנא דלינא חכים מידון.

6. תוספות, סנהדרין, ו ע"ב, ד"ה נגמר הדין

כגון שכבר דקדקו בדין היטב וכמו גמרו את הדין דלא מיחסר אלא איש פלוני אתה חייב. דכיון דנתברר כל כך אין להטעותו לעשות פשרה שאילמלא היה יודע שנתברר דינו לזכות לא היה מתרצה לפשרה בשום ענין, ופירש בקונטרס שכבר אמרו איש פלוני אתה זכאי ואיש פלוני אתה חייב, ולשון הש"ס מוכח כן בודאי. אבל קשה מאי ביצוע שייך השתא אחר שנפסק הדין לגמרי? ובדוחק י"ל שלא יטעו אותו לומר לו יראים אנו שמא טעינו בדין.

7. מהרש"א, חידושי הלכות, סנהדרין, תוס' ד"ה נגמר הדין

בד"ה נגמר הדין כו' דלא מיחסר אלא איש פלוני כו' עכ"ל וה"ד גמר דין איש פלוני אתה חייב כו' דקאמר היינו דגמרו כן בדעתם ואף שעדיין לא אמרו כן לבעלי דינן ור"ש בן מנסיא דקאמר ואתה יודע להיכן הדין נוטה כו' צ"ל דהיינו אפילו לא גמרו כן בדעתם אלא שכ"א מהם שיוודע בדעתו להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לבצוע וק"ל.

8. פסקי ריא"ז, סנהדרין, סימן יט

נגמר הדין אין רשאי לפשור אלא ייקוב הדין את ההר.

ונראה בעיני שאין כל דברים הללו אמורין אלא כשהדיינין רוצין להטיל עליהן פשרה לפי הנראה בעיניהם ושלא מדעת בעלי דינן, אבל אם הם מודיעים להם טיב הפשרה ומפייסים אותם עד שהם מתרצים בדבר למחול אחד לחברו או לתת אחד לחבירו דבר ידוע אפילו אחר גמר דין ראוי לעשות כן, ובלבד שלא יהא שום צד הכרח בדבר אלא פיוסים ופיתויים וזו מצוה גדולה היא והיא הבאת שלום שבין אדם לחבירו וכך היה עניינו של אהרן שהיה אוהב שלום ורודף שלום ומפייס בעלי דינן עד שמתרצים בדבר.

9. שולחן ערוך, חושן משפט, סימן יב, סעיף ב

מצוה לומר לבעלי דינים בתחלה: הדין אתם רוצים או הפשרה; אם רצו בפשרה, עושים ביניהם פשרה. וכשם שמוזהר שלא להטות הדין, כך מוזהר שלא יטה הפשרה לאחד יותר מחבירו. וכל בית דין שעושה פשרה תמיד הרי זה משובת. במה דברים אמורים, קודם גמר דין, אף על פי ששמע דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה, מצוה לבצוע. אבל אחר שגמר הדין ואמר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב, אינו רשאי לעשות פשרה ביניהם. אבל אחר, שאינו דיין, רשאי לעשות פשרה ביניהם שלא במושב דין הקבוע למשפט. ואם חייבו בית דין שבועה לאחד מהם, רשאי הבית דין לעשות פשרה ביניהם כדי ליפטר מעונש שבועה.

10. שו"ת דברי מלכיאל, חלק ב, סימן קלג

...דהנה ידוע דרך הדיינים שמצדדים תמיד לפשר בכל דבר אשר יבוא לפניהם. והנה כשיבוא אחד לפני ב"ד ויתבע את אחד שגנב אצלו או גזלו בפרהסיא והדבר ידוע שאמת אתו, ורוצה שישלב לו את גזילתו. והדיין יאמר לעשות פשרה ביניהם הלא כל השומע יצחק לו באמרו כי לא די שאין קונסין אותו בעד גניבתו ועל שציער את חבירו עוד רוצה הדיין שישאר מן הגזילה תחת ידו ויהא חוטא נשכר. ופשרה שייכת רק היכא שכל אחד מהם חושב שהצדק אתו ואינו רוצה כלל לגזול את חבירו בזה יש מקום לפשר ביניהם... וזהו שאמר ר"מ דהא דדרשינן מקרא דבצוע ברך שאסור לעשות פשרה קאי על פשרה כעין של יהודה ועל פשרה כזו בודאי נקרא מנאץ... הוא הדין במי שעושה פשרה בין גזלן גמור לנגדו הרי זה מורה שגזילה אינו עול גדול בעיני הפשרן אחרי שנותן במקצת צדק לפעלו ועל ידי זה הוא מנאץ ומרבה גזלנים.

11. שו"ת משיב דבר, חלק ג, סימן י

ומלבד זה אפילו היה יוצא הפסק ע"פ ד"ת קשה להכריע הרבים המתחייבים ע"פ ד"ת ושלא ישאר מחלוקת על מקומה כשהי' לפני הד"ת. והכתוב צווח אמת ומשפט ושלום שפטו בשעריכם וכדאיתא בירושלמי מגילה פ"ג על הא דתנן באבות על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. נעשה דין נעשה אמת. נעשה אמת נעשה שלום. אבל אם הדין אינו יכול להביא לידי שלום. ההכרח לעשותו פשרה ועל כיו"ז תניא בסנהדרין (דף ל"ג) צדק צדק תרדוף אחד לדין ואחד לפשרה כיצד שני ספינות כו'. וקשה מאי כיצד וכי לא ידענו מאי פשרה. אלא משום דלא משכחת אזרהה על הפשרן אלא באופן שכופין לעשות פשר. דאלו בכל פשרה שלא נעשה אלא ברצון בע"ד. הרי מסתמא יודעים ובטוחים בשני הפשרנים שלא יטו הפשרה לצד אחד יותר מחבירו. ואם לא חשו לכך הרי אינהו דאפסדי אנפשיהו. ולא שייך ע"ז אזהרת התורה. אלא ע"כ מיירי באופן שכופין לעשות פשרה. וא"א להעמיד על הדין. מש"ה שואל התנא כיצד כופין לעשות

פשרה. ומפרש כגון שתי כו'. וע"פ עומק הדין אין לנו במה לכופ את שאינה טעונה שתלך לאיבוד. אלא עומק הדין ילכו שניהם ויהיו שניהם נטבעים או מי שיגבר ויטביע את השני והוא ינצל. אבל אין זה משפט שלום. מש"ה כופין על מדת הדין ומחויבין לעשות פשרה. והנראה דזהו מש"ה חז"ל בפי הפועלים שחרב ביהמ"ק על שהעמידו דבריהם על ד"ת. היינו שלא רצו לוותר על הדין שאינו מביא לידי שלום וההכרח להתפשר. וכן הוא בכל מחלוקת שבין רבים לרבים א"א לקוות שצד אחד יכוף את הצד השני ע"פ ד"ת ותשקט המחלוקת. א"כ הטוב והישר לשני הצדדים שיעמידו כל צד מתוכם שני אנשים ועל הנבררים והבוררים אותם לדעת כי מחוייב לוותר מרצונו לצד שכנגדו למען אשר עי"ז יתקיים גם הצד שלו. כי מזה הדרך רועה אבן ישראל, רצוני, שתתקיים אומת ישראל שנמשלו כעפר הארץ. ואוה"ע נמשלו למים שוטפים כדכתיב בסי' ישעיה הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון. ובשיר הקדוש כתוב מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. ובשעה שגוש עפר שבתוך מים שוטפים. אינו מתאחד להיות אבן. יש לחוש שיהי' הגוש נשטף ח"ו מעט מעט. עד שיתאחד אותו הגוש לאבן אחד אז לא יהי' נשטפים ויהי' נמשלים לאבן ישראל.

12. שו"ת אורח משפט, חושן משפט, סימן א

י"ל דכונת בין לדין בין לפשרה היא שידונו הדיינים על שני האופנים, דהיינו שיבררו להם דרך הדין, ויראו אם הדין אינו רחוק מדרך היושר של מצב הענין, אז ישאירו הדין, ואם יראה להם שלערך הפשרה הדין הוא כבד יותר מדאי, לצד אחד או לשניהם, אז יעשו פשרה, א"כ אין הקנין קיים כ"א כשעסקו הדיינים בענין פשרה, וראו בשכלם שאין כאן צורך לרדוף פשרה כ"א דין, אבל אם הדיינים לא עסקו כלל בענין הפשרה, יוכל המוחזק לטעון שהכונה היתה באמרו בין לדין בין לפשרה, שיעיינו הדיינים בשני הצדדים, דבאמת מקום הנטיה מהדין אל הפשרה תלוי או אם הדין מסופק לדיינים, דראוי להתרחק מן הספק, כמורגל כמה פעמים בתשובות, שמיעצים לפשרה וביצוע במקום ספק, או מפני שאין הדין יכול לצאת בלא סכסוכים, כי א"א יהי' להוציא אל הפועל, וי"ל דזה ג"כ נכלל בדין שאינו יכול להוציא את הדין חלוק מת"י דסי' י"ב ס"ה, והדרך האחר הוא שאם יראו שהדין הוא נגד היושר השכלי לפי מצב הענין, שאז כיון שיש בידם לעשות פשרה, יש מצוה דצדק צדק תרדוף בין לדין בין לפשרה.

13. נחלת שבעה, סימן כד

נוסח ודיני שטר בירורין

נחנו בעלי דינין חתומים מטה מודים ומעידים בחתימות ידינו דלמטה והיא תעיד עלינו כמאה עדים כשרים ונאמנים שאנחנו חתומים מטה בברנו יחד שני הדיינים מהר"ר פלוני בר פלוני ומהר"ר פלוני בר פלוני וקבלנו אותם עלינו לדון בינינו כפי ראות עיניהם. או לפשר בינינו כפי אשר ימצאו ביניהם. ואם לא יוכלו שני הדיינים הנ"ל להשתוות יחד יבררו הם עוד שלישי. וכל מה שיפסקו עלינו או יפשו הכל לפי ראות עיניהם מחוייבים אנחנו לשמוע דבריהם. וכל אחד מאתנו חתומים מטה לא יטה ימין ושמאל מדבריהם, ולא יפול דבר ארצה מכל מה שימצאו בינינו, בין דין בין פשרה, בכח בית דין יפה כאילו עמדנו לדון בבי דינא דרבינא ורב אשי. וכל אחד מאתנו חתומים מטה אשר ימרה את פי הדיינים הנ"ל ככל אשר יאמרו בענין זה, בין דרך פסק בין דרך פשר, בין מעצמם בין שישאלו מרב אחר, יוקנס בעד סך פלוני, חצי לשררה ירום הודם, וחצי לצדקה. וכל זה קבלנו עלינו בחרם חמור ובשבועה דאורייתא ובתקיעת כף בפועל ממש לאשר ולקיים כל הנ"ל, דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי. לעדות ולראיה כתבנו וחתמנו יום [פלוני שנה פלונית פה בעיר פלונית]. וחותמין הבעלי דינין.

14. חוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984

א79. פשרה (תיקון: תשנ"ב)

(א) בית משפט הדין בענין אזרחי רשאי, בהסכמת בעלי הדין, לפסוק בענין שלפניו, כולו או מקצתו, בדרך של פשרה.

(ב) אין באמור בסעיף קטן (א) כדי לגרוע מסמכותו של בית המשפט להציע לבעלי הדין הסדר פשרה או לתת, לבקשת בעלי הדין, תוקף של פסק דין להסדר פשרה שעשו ביניהם.

דין ויושר

15. בבלי, עבודה זרה, כה ע"א

כתיב (שמואל ב' א, יח): "ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר" - מאי ספר הישר? ... ר"א אומר: זה ספר משנה תורה, ואמאי קרו ליה ספר הישר? דכתיב (דברים ו, יח): "ועשית הישר והטוב בעיני ה'".

16. **דברים ו, יח**
וְעִשִּׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה' לְמַעַן יִיטֵב לְךָ וּבָאתָ וְיִרְשָׁתָּ אֶת הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם :
17. **רמב"ן, ויקרא יט, ב**
...ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב, אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום בתלמוד, שבעליה נקראים פרושים. והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין, א"כ ימצא בעל התאווה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות, שלא הוזכר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה. לפיכך בא הכתוב, אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות...
באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית, אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי... וזה דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה, כי אחרי אזהרת פרטי הדינין בכל משא ומתן שבין בני אדם, לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות, אמר בכלל "ועשית הישר והטוב" (דברים ו, יח), שיכניס בעשה היושר וההשויה וכל לפנים משורת הדין לרצון חבריו, כאשר אפרש בהגיעי למקומו ברצון הקב"ה.
18. **רמב"ן, דברים ו, יח**
...ולרבותינו בזה מדרש יפה, אמרו זו פשרה ולפנים משורת הדין. והכוונה בזה, כי מתחלה אמר שתשמור חקותיו ועדותיו אשר צוה, ועתה יאמר גם באשר לא צוה תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו, כי הוא אוהב הטוב והישר. וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה..., חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין, וכגון מה שהזכירו בדינא דבר מצרא (בבא מציעא קח ע"א), ואפילו מה שאמרו (יומא פו ע"א) פרקו נאה ודבורו בנחת עם הבריות, עד שיקרא בכל ענין תם וישר.
19. **מגיד משנה, הלכות שנינים, פרק יד, הלכה ה**
וענין דין בן המצר הוא שתורתנו התמימה נתנה בתקון מדות האדם ובהנהגתו בעולם כללים באמירת "קדושים תהיו", והכוונה כמו שאמרו ז"ל קדש עצמך במותר לך שלא יהא שטוף אחר התאוות, וכן אמרה "ועשית הישר והטוב" והכוונה שיתנהג בהנהגה טובה וישרה עם בני אדם. ולא היה מן הראוי בכל זה לצוות פרטים לפי שמצות התורה הם בכל עת ובכל זמן ובכל ענין ובהכרח חייב לעשות כן, ומדות האדם והנהגתו מתחלפת לפי הזמן והאישים. והחכמים ז"ל כתבו קצת פרטים מועילים נופלים תחת כללים אלו, ומהם שעשו אותם בדין גמור ומהם לכתחילה ודרך חסידות והכל מדבריהם ז"ל, ולזה אמרו חביבין דברי דודים יותר מיינה של תורה שנאמר: "כי טובים דודיך מייני".
20. **אריסטו, אתיקה ניקומאכית, 5, 10 (בתרגום י' ליבס, התשל"ג)**
אם המעשה הצודק והמעשה ההגון שונים זה מזה, הרי שאחד מהם איננו טוב. ואם שניהם טובים, הנם זהים...
הבעיה נוצרת על ידי כך שהמעשה ההגון אמנם צודק הוא, אך איננו מצטמצם במה שצודק לפי החוק, אלא הוא בא לתקן את הצדק החוקי. סיבת הדבר היא בכך שכל חוק הוא כללי, ואילו ישנם עניינים שאי אפשר לדבר עליהם כדבעי במונחים כלליים.
והנה באותם עניינים שצריך לדבר עליהם באופן כללי, אלא שאי אפשר לעשות כן כדבעי, לגביהם נוקט החוק את המקרה השכיח, בלא שיתעלם כלל מהשגיאה הכרוכה בכך. ואין זה מפחית כל עיקר מצדקתו של החוק, שהרי לא בו השגיאה ולא במחוקק, אלא בטבעו של הענין, באשר זהו טיב החומר שעולם המעשה עשוי ממנו מלכתחילה.
כשהחוק מדבר אפוא על תחום מסוים בקביעות כלליות, ולמעשה יקרה דבר מה החורג מקביעות אלו, אזי נכון יהיה, במקרים שהמחוקק לא לקח אותם בחשבון ושגה בקביעות פשוטות מדי, לתקן את אשר חיסר הלה, ולומר את אשר המחוקק עצמו היה אומר אילו היה נמצא באותו מעמד, והיה שם לחוק, אילו ידע שמקרה כזה עשוי לקרות... וזה טיבה של ההגיונות: להיות תיקונו של אותו ליקוי שנמצא בחוק מחמת כלליותו.
21. **מורה נבוכים, חלק ג, פרק לד (בתרגום מ' שורץ, התשס"ג)**
חייב אתה לדעת גם כן שאין התורה שועה אל החריג, ואין הציווי בהתאם למיעוט, אלא בכל דעה, מידה, או מעשה מועיל שרוצים להשיג, מתכוונים לדברים שעל פי רוב, ואין שועים לדבר הממעט לקרות או לנזק הפוגע באדם אחד בגלל הקביעה הזאת והנהגת התורה, כי התורה היא ציווי אלוהי.
22. **ר' יצחק עראמה, עקדת יצחק, שמות, שער מג**
לפי שכבר תקשה למאמר "כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עוול", כשתאמר כי גם במשפטיו

יתברך חוייבו הבלבול והמבוכה בכל מה שינגדו הכוללים אל המקרים הפרטיים... ויהיה תשובתך
בזה: "צדיק וישר הוא", כי הוא הצדיק המניח הנמוס, והוא החסיד המישר אותו ומשלימו בכל
מה שיבא הצורך, עד שבוה יצדק כי הוא אל אמונה מבלי עוול כלל.

23. **שמות יח, כ**

וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֵם אֶת הַחֲקִים וְאֶת הַתּוֹרוֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר
יַעֲשׂוּן.

24. **משלי ב, כ-כא**

לִמְעַן תִּלְדָּךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים וְאֶרְחוֹת צְדִיקִים תִּשְׁמָר: כִּי יִשְׁרִים יִשְׁכְּנוּ אַרְצָךְ וּתְמִימִים יִוֹתְרוּ בָּהּ.

25. **בבלי, בבא מציעא, ל ע"ב**

דתני רב יוסף: (שמות יח, כ) והודעת להם - זה בית חיייהם, את הדרך - זו גמילות חסדים, ילכו -
זה ביקור חולים, בה - זו קבורה, ואת המעשה - זה הדין, אשר יעשו - זו לפני משורת הדין. אמר
מר: ... אשר יעשו - זו לפני משורת הדין. דאמר רבי יוחנן: לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה
דין תורה. - אלא דיני דמגיזתא לדיינו? - אלא אימא: שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו
לפנים משורת הדין.

26. **העמק דבר, פתיחה לספר בראשית**

...והעניין נתבאר בשירת האזינו (דברים לב, ד) על הפסוק: הצור תמים פעלו וגוי צדיק וישר הוא,
דשבח ישר הוא נאמר להצדיק דין הקב"ה בחרבן בית שני, שהיה דור עקש ופתלתל, ופירשנו שהיו
צדיקים וחסידיים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמים... ובאו ע"י זה לידי שנאה בדרך
הפלגה ולכל הרעות שבעולם עד שחרב הבית, וע"י זה היה צדוק הדין, שהקב"ה ישר הוא ואינו סובל
צדיקים כאלו אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות, אע"ג שהוא
לש"ש, שזה גורם חרבן הבריאה והריסות ישוב הארץ. וזה היה שבח האבות, שמלבד שהיו צדיקים
וחסידיים ואוהבי ה' למהדרין מן המהדרין, גם היו ישרים כשהתנהגו עם אומות העולם; אפילו אם
היו עובדי אלילים מכוערים, מכל מקום נהגו עמם באהבה, וחשו לטובתם באשר היא קיום הבריאה.

27. **בבלי, בבא מציעא, ל ע"ב**

רבי ישמעאל ברבי יוסי הוה קאזיל באורחא, פגע ביה ההוא גברא, הוה דרי פתכא דאופי,
אותבינהו וקא מיתפח. אמר ליה: דלי לי. אמר ליה: כמה שוין? - אמר ליה: פלגא דזוזא. יהיב ליה
פלגא דזוזא, ואפקרה. הדר זכה בהו, הדר יהיב ליה פלגא דזוזא ואפקרה. חזייה דהוה קא בעי
למיהדר למזכיה בהו, אמר ליה: לכולי עלמא אפקרנהו ולך לא אפקרנהו... והא רבי ישמעאל ברבי
יוסי זקן ואינו לפי כבודו הוה! - רבי ישמעאל ברבי יוסי לפני משורת הדין הוא דעבד. דתני רב
יוסף: והודעת להם וגו'.

28. **בבלי, בבא מציעא, כד ע"ב**

רב יהודה הוה שקיל ואזיל בתריה דמר שמואל בשוקא דבי דיסא, אמר ליה: מצא כאן ארנקי
מהו? - אמר ליה: הרי אלו שלו. - בא ישראל ונתן בה סימן מהו? - אמר ליה: חייב להחזיר. -
תרתני? - אמר ליה: לפני משורת הדין. כי הא דאבוה דשמואל אשכח הנך חמרי במדברא,
ואהדרינהו למרייהו לבתר תריסר ירחי שתא, לפני משורת הדין.

29. **בבלי, בבא קמא, צט ע"ב**

ההיא איתתא דאחזיא דינרא לרבי חייא, אמר לה: מעליא הוא. למחר אתאי לקמיה ואמרה ליה:
אחזיתיה ואמרו לי בישא הוא, ולא קא נפיק לי, אמר ליה לרב: זיל חלפיה ניהלה, וכתוב אפנקסי
דין עסק ביש. ומאי שנא דנכו ואיסור דפטירי? משום דלא צריכי למיגמר, רבי חייא נמי לאו
למיגמר קא בעי! רבי חייא לפני משורת הדין הוא דעבד; כדתני רב יוסף: (שמות יח, כ) והודעת
להם - זה בית חיייהם, את הדרך - זו גמילות חסדים, ילכו - זו ביקור חולים, בה - זו קבורה, את
המעשה - זה הדין, אשר יעשו - זו לפני משורת הדין.

30. **בבלי, בבא מציעא, פג ע"א**

רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא. שקל לגלימיהו, אתו אמרו לרב. אמר
ליה: הב להו גלימיהו. - אמר ליה: דינא הכי? - אמר ליה: אין, (משלי ב, כ) למען תלך בדרך
טובים. יהיב להו גלימיהו. אמרו ליה: עניי אנו, וטרחינו כולה יומא, וכפינו, ולית לן מידי. אמר
ליה: זיל הב אגרייהו. - אמר ליה: דינא הכי? - אמר ליה: אין, (משלי ב, כ) וארחות צדיקים
תשמר.

31. **תוספות, בבא מציעא, כד ע"ב, ד"ה לפני**

לפנים משורת הדין - מ"אשר יעשו" נפקא לן לקמן בפרקין (דף ל ע"ב) תימה דלא מיייתי קרא
הכא כדמיייתי לקמן בעובדא דר' ישמעאל ובהגוזל קמא (ב"ק דף ק ע"א, ושם ד"ה לפני) בעובדא
דרבי חייא במראה דינר לשולחני ונמצא רע. ולקמן בסוף פרק האומנין (דף פג ע"א) מיייתי קרא

אחרינא "למען תלך בדרך טובים" שהוא מדברי קבלה ושביק קרא ד"אשר יעשון" שהוא מדברי תורה. וי"ל דלא מייתי קרא ד"אשר יעשון" אלא במקום שאחרים חייבין והוא פטור כמו במראה דינר דאחרים דבעו למילף חייבים, ור' חייא דלא בעי למילף פטור ולפנים משורת הדין שילם כמו אחרים, וכן בעובדא דרבי ישמעאל דזקן ואינו לפי כבודו הוה ועשה לפנים משורת הדין כמו אחרים. והכא בשמעתין דהדרינהו בתר תריסר ירחי שתא כ"ע פטורים לכך לא מייתי קרא הכא ומ"מ משום לפנים משורת הדין בעי ליה לאהדורי כיון שאינו מתחסר ממונא, אבל בסוף האומנין (שם) בהנהו שקולאי ששברו לו החבית ועשו לו הפסד גדול משום לפנים משורת הדין אין לו להפסיד לכך מייתי קרא "למען תלך בדרך טובים".

32. ירושלמי, בבא מציעא, פרק ו, הלכה ו

תני רבי נחמיה, קדר מסר קדרוי לבר נש, תברין. אריס גולתיה. אתא גבי רבי יוסי בר חנינה, אמר ליה איזיל אמור ליה 'למען תלך בדרך טובים'. אזל ואמר ליה ויהב גולתיה. אמר ליה יהב לך אגר? אמר ליה לא. אמר ליה זיל ואמור ליה 'וארחות צדיקים תשמור'. אזל ואמר ליה ויהב ליה אגריה.

33. רמב"ם, דעות, פרק א, הלכה ה

...וחסידים הראשונים היו מטיין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות, יש דעה שמטיין אותה כנגד הקצה האחרון ויש דעה שמטיין אותה כנגד הקצה הראשון, וזהו לפנים משורת הדין, ומצוין אנו ללכת בדרכים האלו הבינוניים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו.

34. מרדכי, בבא מציעא, אלו מציעאות, סימן רנז

וכיון דחזינן דהוה כייפי להו הכי כדאיתא ס"פ האומנין גם אגן כייפין למיעבד לפנים משורת הדין אם היכולת בידו לעשות [הגהות הרמ"א: ר"ל שהוא עשיר] דתני רב יוסף והודעת להם את הדרך וגוי ואמר ר' יוחנן לא נחרבה ירושלים אלא בשביל שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא עשו לפנים משורת הדין וכן פסק הראב"ן ואב"י דכייפין להו לעשות לפנים משורת הדין:

35. רמ"א, חושן משפט, סימן יב, סעיף ב

ואין בית דין יכולין לכופ ליקנס לפנים משורת הדין, אף על פי שנראה להם שהוא מן הראוי (ב"י בשם ר"י ובשם הרא"ש). ויש חולקים (מרדכי פ' ב' דמציעא).

36. ע"א 350/77 - כיתן בע"מ נ' שרה וייס ואח'. פ"ד לג(2), 785

אין חלקי עם החוששים מטשטושה של מידת הדין, באם נביע את דעתנו, ונחדיר לתודעתם של המתדיינים, שבנסיבות מסויימות מן הראוי לילך לפנים משורת הדין. בית-המשפט, אשר מכריע על-פי שיקולים שבצדק ויושר, שבתקנת הציבור ותום לב, שבזכות עמידה ומניעת אפליה בעניינים שהנפש והרכוש תלויים בהם ואין אנו חוששים לחוסר אמות מידה ברורות ולתוצאה שחס ושלום יהא בה משום איפה ואיפה, חזקה עליו שישכיל לבור לו דרכו בסוגיה זו שמשפט ומוסר נשקי אהדדי, וחזקה עליו, שישקול היטב, בהתאם לנסיבות כל ענין וענין, בטרם יביע משאלתו, ומשאלה בלבד, לפצות, בצורה זו או אחרת, את הניזוק לפנים משורת הדין. ועד שחוששים אנו שמא ניכשל בערבוב מוסר בדין, מדוע לא נהא מודאגים מאופן הפעלת הדין גופו? חברי מצייין בדבריו, כי במקרה שלפנינו אירע מעשה הניזוקין בשנת 1965 וההכרעה הסופית בו ניתנה בשנת 1979. כיצד נראה הדין, בעיני בעלי-הדין ובעינינו, כאשר יוצא הוא לאור - ולצערנו דבר זה אינו נדיר כל כך - לאחר שעברו שתי שמיטות תמימות, ועינינו רואות, ואין בידינו להושיע? יתכן אולי, כאשר בעלי-הדין יכירו בערכה של ההליכה לפנים משורת הדין במקרים הראויים לכך, ימעטו בהתדיינויות אין ספור - שלא תמיד מחוייבות המציאות הן - לשם מיצוי הדין, ובכך אולי יוקל במידת מה מהעומס הכבד המוטל על בתי-המשפט.

37. ע"א (ת"א) 3340/01 בנק המזרחי נ' בת לי אפללו ויקטוריה, תקדין מח 2005(2) 745

... המשיבה גרסה כי על פי המלצת מנהל הסניף ופקידה נוספת, רכשה קרנות של הבנק מבלי שהוסבר לה הסיכון הכרוך בכך, ולטענתה ירידת שערי הקרנות שרכשה גרמו לה נזק כספי אותו יש לקזז מסכום התביעה.

בית משפט קמא, קבע לאחר שמיעת ראיות, כי לפנים משורת הדין, יש מקום לדון בטענת הקיזוז אותה העלתה המשיבה, ולאחר שערך חשבון בעניין זה, קיזז סך של 10,000 ₪ מהסכום שנתבע. השופטת המלומדת אף ציינה בשולי פסק הדין את גישתו האנושית של ב"כ המערערת, אשר עשה כמיטב יכולתו להתחשב במצבה המיוחד של המשיבה, ועל כך היא שיבחה אותו.

על קיזוז ועל סכום זה הערעור שבפנינו.

עיינו בעיקרי הטיעון של באי כח הצדדים, וראינו לציין כי גם אם יש ממש בטענותיו של ב"כ

המערערות, לא היינו נוטים להתערב בפסק דינה של הערכאה הראשונה, זאת בהתחשב במצבה של המשיבה, בסכום שקוּזו, ובעיקר לאור ההנמקה של השופטת המלומדת.

לעיתים נוטה בית המשפט במקרים מיוחדים לסטות מהפורמליזם המשפטי ולפסוק על הבסיס של "לפנים משורת הדין", כפי שאירע במקרה זה. בנסיבות מיוחדות שנפרשו בפני השופטת המלומדת ניתן להבין ללבה ולהימנע מהתערבות בשיקוליה. לא בכדי הדבר הראשון שמבקש שלמה המלך מאלוהיו כשהוא מתבשר שעליו למלא תפקיד של שופט ולשפוט את העם הוא "ונתת לעבדך לב שומע, לשפוט את עמך, להבין בין טוב לרע, כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה" (מל"א ג, ט). ואם מוצא שופט לנכון לפעול לפי תחושת הלב, מה לנו כי נתערב בכך?

38. נועם שרביט, גלובס, 7.6.05

פרשנות / פרופ' רון שפירא: פסק הדין עלול להכביד על העניים

אין ספק שפסיקה כזאת היא חריגה בשיטות משפט בנות זמננו. לא בכדי, האסמכתא היחידה המובאת בה היא מן הנביאים. יש נטייה לחשוב שקיימת לבנק חובה מוסרית שלא לנשות בלקוחותיו העניים בתקיפות יתירה, אך קשה למצוא במדינות מודרניות בתי משפט הרואים לעצמם סמכות לכפות על תובע עשיר, הצודק בתביעתו, לוותר על חלק ממנה "לפנים משורת הדין".

אחד האמוראים בתלמוד הורה לשלם שכר לסבלים שהתרשלו בעבודתם ושברו חביות של יין, לאחר שטענו: "עניים אנחנו וטרחנו כל היום, ורעבים אנחנו, ואין לנו כלום". לא ברור האם דובר שם בפסק או בהמלצה מוסרית ואין במקורות הכרעה ברורה בשאלה זאת. רבים מחכמי אשכנז כפו על המתדיינים בפניהם ביצוע פעולות שלפנים משורת הדין, ואילו מרבית חכמי ספרד סברו שאין להם סמכות כזאת, על סמך האיסור "ודל לא תהדר בריבו". רש"י פירש את הפסוק "לא תישא פני דל" כך: "שלא תאמר: עני הוא זה, והעשיר חייב לפרנסו, אזכנו בדין, ונמצא מתפרנס בנקיות".

יש הרבה יופי בגישתו המוסרית של בית המשפט המחוזי, ולמרות זאת פסיקתו נראית שגויה לגמרי. שני דברים לפחות מבדילים בין פסיקתו של אמורא בבלי במאה השלישית או פוסק אשכנזי מימי הביניים מצד אחד, לבין פסיקתה של ערכאת שיפוט חילונית, הפועלת בימינו מכח דין המדינה, מצד שני. ראשית, השופטים אינם רשאים להניח שהם "שופטים את העם" מכח מתת-אל להיות בעלי "לב שומע". מדינת חוק מינתה אותם לבצע תפקיד מוגדר, והצניעות (המתגלמת בעקרון החוקיות) מחייבת אותם לבצע תפקיד זה כמות שהוא, ולא לממש את העדפותיהם המוסריות.

בפסיקה היחידה בה נימק בית המשפט את החלטתו, משמש הלב בתפקיד כפול: בית המשפט מזכיר את לבה של שופטת השלום, הן כמאפשר לה לפעול לפנים משורת הדין כלפי הצדדים שבפניה, והן כמושא להתחשבות של ערכאת הערעור. "ניתן להבין לליבה ולהימנע מלהתערב בשיקוליה", קובעים שופטי המחוזי, ובכך הם מחילים, כביכול, את מידת הרחמים ביחסים שבינם לבין ערכאות השיפוט המפוקחות על ידם.

שנית, בתי המשפט המודרניים שונים מן הדיינים שבדורות הקודמים ברגישות שהם מגלים להשפעת פסיקתם על התנהגותם ex-ante של צדדים עתידיים. השופט בן זמננו אינו דואג רק לתיקונו החד-פעמי של אירוע שבעבר, אלא שואל כיצד תשפיע פסיקתו על התנהגותם של צדדים עתידיים. בראייה כזו, פסק הדין עלול להכביד על הענקת אשראי לעניים, לייקר אותו ואף לזרז את הנושים לפתוח בהליכים נגדם, לפני שהחוב יגדל במידה המאפשרת קיזוז "לפנים משורת הדין". גם אם השופטים מוסמכים להכריע על סמך עניינים שבלב, אם כן, ראוי כי ישימו לבם גם אל הלוויים לעתיד לבוא.